

جستاری پیرامون حقوق شهروندی

نویسندگان:

دکتر پرویز رحمانی-دکتر طهماسب طالبی

سرشناسه	: رحمانی، پرویز، ۱۳۴۳ -
عنوان و نام پدیدآور	: جستاری پیرامون حقوق شهروندی/ نویسندگان پرویز رحمانی، طهماسب طالبی.
مشخصات نشر	: تهران: آثار فکر، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	: ۱۶۰ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۸۸۳۳-۹۲-۵
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتاب حاضر قبلا با عنوان "سیری در حقوق شهروندی" توسط انتشارات سایه گستر در سال ۱۳۹۷ منتشر شده است.
یادداشت	: کتابنامه.
عنوان دیگر	: سیری در حقوق شهروندی.
موضوع	: حقوق مدنی -- ایران -- تاریخ
موضوع	: Civil rights -- Iran -- History
موضوع	: حقوق عمومی -- ایران
موضوع	: Public law -- Iran
موضوع	: شهروندان -- ایران -- راهنمای آموزشی
موضوع	: Civics -- Study and teaching-- Iran
شناسه افزوده	: طالبی، طهماسب، ۱۳۴۶ -
رده بندی کنگره	: ۵۰۰KMH
رده بندی دیویی	: ۵۵/۳۴۶
شماره	: ۵۷۸۳۳۶۲

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تهران، میدان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهید وحید نظری،
پلاک ۹۹، طبقه دوم تلفن: ۶ و ۶۶۹۶۷۳۵۵ / نمابر: ۶۶۴۸۰۸۸۲

جستاری پیرامون حقوق شهروندی

نویسندگان: دکتر پرویز رحمانی - دکتر طهماسب طالبی

صفحه آرا: منیر السادات حسینی

چاپ: اول ۱۳۹۸

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۸۳۳-۹۲-۵

کلیه حقوق برای ناشر و مولفان محفوظ است قیمت ۳۲۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

مقدمه.....	۹
فصل اول: کلیاتی درباره مفاهیم و واژگان کلیدی.....	۹
معنای لغوی حق.....	۱۳
معنای اصطلاحی حقوق.....	۱۳
حق در اصطلاح قرآن کریم.....	۱۴
برخی از معانی غیر حقوقی حق در قرآن کریم.....	۱۴
برخی از معانی حقوقی حق در قرآن کریم.....	۱۵
تعریف حقوق.....	۱۶
شهروند.....	۱۸
حقوق شهروندی.....	۱۸
انواع حقوق شهروندی..	۱۹
رابطه حقوق شهروندی با حقوق بشر و قانون اساسی.....	۲۳
نظر رهبر انقلاب در باره حقوق شهروندی.....	۲۴
منابع و مأخذ فصل اول.....	۲۶
فصل دوم: اهداف حقوق شهروند.....	۲۷
اهداف.....	۲۷
شاخص ها.....	۲۸
ویژگی های شهروند خوب.....	۲۹
مشخصه های شهروند خوب بودن.....	۳۱
مبانی و جایگاه حقوقی منشور شهروندی.....	۳۴
منابع و مأخذ فصل دوم.....	۳۶
فصل سوم: نظری بر پیشینه حقوق شهروندی.....	۳۷
یونان و روم باستان.....	۳۷
قرون وسطی.....	۳۹

عصر رنسانس	۴۰
دوران معاصر	۴۲
تاریخچه حقوق شهروندی در ایران	۴۵
منابع و مآخذ فصل سوم	۵۳

فصل چهارم: مروری بر حقوق شهروندی در متون ادبی ایران ۵۵

۱- صفات اخلاقی شایسته فردی	۵۶
۲- رسیدگی به نیازمندان و عدالت	۵۹
۳- پارسایی حاکم و والیان او	۶۰
۴- شایسته سالاری	۶۱
۵- نوع دوستی و شفقت به هم نوع	۶۲
۶- آسایش و رفاه عموم مردم	۶۳
۷- تأمین امنیت اجتماعی مردم	۶۴
۸- برابری آموزش و ستایش شایستگان و اهل قلم	۶۴
۹- مدارا و گذشت به انسان ها	۶۶
۱۰- دسترسی مردم به حاکمان	۶۶
۱۱- اختیار و آزادی	۶۷
۱۲- قانون مداری	۶۸
۱۳- اقتصاد و میانه روی	۶۹
منابع و مآخذ فصل چهارم	۷۱

فصل پنجم: مقایسه حقوق شهروندی در اسلام و غرب ۷۳

اصول و مبانی حقوق شهروندی در غرب	۷۳
حقوق بشر و شهروندی در ادیان الهی و سیر تاریخی آن	۷۵
حقوق شهروندی در قرآن کریم	۷۶
حقوق شهروندی از نگاه دولت های اسلامی خاورمیانه	۸۲
منابع و مآخذ فصل پنجم	۸۶

فصل ششم: حقوق شهروندی از منظر امام علی (ع) ۸۷

۱. خدامحوری	۸۸
-------------------	----

۲. برابری در مقابل قانون.....	۸۹
۳. مردم صاحب حق در تعیین سرنوشت خود هستند.....	۹۰
۴. مردم داری.....	۹۱
۵. وفای به عهد و پیمان.....	۹۳
۶. برآوردن نیازهای به حق شهروندان.....	۹۴
۷. تامین امنیت شهروندان.....	۹۵
۸. رسیدگی به امور کارگزاران.....	۹۷
۹. امر به معروف و نهی از منکر.....	۹۹
۱۰. توجه به علم و دانش.....	۱۰۰
۱۱. تلاش برای تحقق عدالت اجتماعی.....	۱۰۱
۱۲. برپایی محاکم قضایی سالم.....	۱۰۶
۱۳. آزادی بیان.....	۱۰۸
منابع و مأخذ فصل ششم.....	۱۱۰

فصل هفتم: مصادیق و جلوه هایی از حقوق شهروندی در نظر امام خمینی (ره) ۱۱۱

۱. آزادی.....	۱۱۱
۲. عدالت.....	۱۱۷
۳. حریم خصوصی شهروندان.....	۱۱۹
پیام هشت ماده ای امام خمینی به قوه قضاییه.....	۱۲۱
منابع و مأخذ فصل هفتم.....	۱۲۳

فصل هشتم: مروری مختصر بر سوالات رهبر انقلاب در باره حقوق شهروندی ۱۲۵

۱. چرا فرهنگ کار جمعی در ایران ضعیف است.....	۱۲۶
۲. چرا در روابط اجتماعی، حقوق متقابل رعایت نمی شود.....	۱۲۷
۳. چرا در برخی مناطق، طلاق زیاد شده است.....	۱۲۸
۴. چرا در فرهنگ رانندگی انضباط لازم رعایت نمی شود.....	۱۲۹
۵. الزامات آپارتمان نشینی چیست، آیا رعایت می شود.....	۱۳۱
۶. الگوی تفریح سالم کدام است.....	۱۳۱
۷. آیا در معاشرت های روزانه، همیشه به هم راست می گوئیم.....	۱۳۲
۸. دروغ چقدر در جامعه رواج دارد.....	۱۳۳

۹. علت برخی پرخاش گری ها و ناپردباری ها در روابط اجتماعی چیست؟ ۱۳۴
۱۰. طراحی لباس ها و معماری شهرها چقدر منطقی و عقلانی است ۱۳۵
۱۱. آیا حقوق افراد در رسانه ها و در اینترنت رعایت می شود ۱۳۶
۱۲. علت بروز بیماری خطرناک قانون گریزی در برخی افراد و بعضی بخش ها چیست ۱۳۷
۱۳. چقدر وجدان کاری و انضباط اجتماعی داریم ۱۳۷
۱۴. توجه به کیفیت در تولیدات داخلی چقدر است ۱۳۸
۱۵. چرا برخی حرفها و ایده های خوب در حد حرف و رؤیا باقی می ماند؟ ۱۴۰
۱۶. ساعات کار مفید در دستگاه ها چرا کم است؟ ۱۴۰
۱۷. چه کنیم ریشه ربا قطع شود؟ ۱۴۵
۱۸. آیا حقوق متقابل زن و شوهر و فرزندان در خانواده ها بطور کامل رعایت می شود؟ ۱۴۵
۱۹. چرا مصرف گرایی، برای برخی افتخار شده است؟ ۱۴۶
۲۰. چه کنیم تا زن کرامت و عزت خانوادگی حفظ شود و هم وظایف اجتماعی خود را انجام دهد؟ ۱۴۶
- منابع و مآخذ فصل هشتم ۱۴۸

فصل نهم: حقوق شهروندی در قانون جمهوری اسلامی ایران ۱۴۹

- جایگاه حقوق شهروندی در قانون اساسی ۱۴۹
- تکالیف شهروندی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران ۱۵۴
- ۱- پذیرش حکومت اسلامی ۱۵۵
۲. احترام به قوانین و مقررات ۱۵۵
۳. حفظ آزادی، استقلال، وحدت و تمامیت ارضی ۱۵۵
۴. منع تجاوز به منافع عمومی و اضرار به حقوق دیگران ۱۵۶
۵. حفظ محیط زیست ۱۵۶
۶. پرداخت مالیات و عوارض و سایر تکالیف مالی ۱۵۷
۷. شرکت در تعیین سر نوشت ۱۵۸
۸. استفاده از زبان فارسی در مکاتبات رسمی و آموزش زبان عربی ۱۵۸
- ۹- منع تصدی بیش از یک شغل دولتی ۱۵۹
- منابع و مآخذ فصل نهم ۱۶۰

مقدمه

امیرالمومنین علی علیه السلام: "جَعَلَ اللهُ سُبْحَانَهُ حَقُوقَ عِبَادِهِ مُقَدِّمَةً لِحَقُوقِهِ فَمَنْ قَامَ بِحَقُوقِ عِبَادِ اللهِ كَانَ ذَلِكَ مُؤَدِّياً إِلَى الْقِيَامِ بِحَقُوقِ اللهِ" خداوند سبحان،

حقوق بندگانش را پایه ای برای حقوق خود دانسته، پس پاسداشت حقوق بندگان

خدا، برپایی حقوق خداوند متعال را به دنبال خواهد داشت " غرر الحکم ، ص

۴۸۰ ."

توسعه مادی و معنوی به عنوان واقعیت و هدف غایی و مدلی متعالی، همیشه برای جوامع توسعه نیافته خواستنی و مورد مطالبه بوده است. دستیابی به توسعه، نیازمند بررسی راه کارهایی اساسی در جهت نیل به آن است. وجود منابع مختلف در جوامع توسعه نیافته، از زمینه های اساسی و مهم برای توسعه محسوب می شود. لذا آگاهی از حقوق شهروندی از جمله موضوعات مورد علاقه اندیشمندان معاصر است و در سال های اخیر بحث و پژوهش در این خصوص افزایش یافته و از اهمیت فوق العاده ای برخوردار گشته و رابطه آن با پدیده های مختلفی چون دموکراسی، جامعه مدنی، آسیب های اجتماعی، آموزش، سلامت، توسعه اجتماعی و اقتصادی و ... مورد بررسی قرار گرفته است.

توسعه اجتماعی به مثابه فرایندی که با ایجاد تحول در ساختار جامعه، ظرفیت آن را برای تأمین نیازهای اعضای آن ارتقاء می دهد، مستلزم شهروندانی آگاه و متعهد به حقوق و وظایف خود و برخوردار از مهارت های ارتباطی، شناختی و عاطفی است که از کارایی بالایی برای تعامل با نظام اجتماعی، فرهنگی و سیاسی خویش برخوردارند. توسعه اجتماعی مستلزم کیفیتی در جامعه است که بر مبنای آن، شهروندان نگرشی مسئولانه، بازاندیشانه، پیشروانه و خلاقانه به مسائل پیرامون خویش یافته و با شناسایی ظرفیت ها و محدودیت های جامعه خویش، برای اعتلای آن می کوشند. بر این اساس، هر نوع استراتژی و برنامه ای برای توسعه اجتماعی در سطوح ملی، منطقه ای و محلی

مستلزم قدرت بخشی به اعضای (شهروندان) آن جامعه و مهیا کردن مهارت هایی برای آنهاست تا به کمک آن تغییرات مطلوب را ایجاد کنند.

شهروندی از مهم ترین موضوعات اجتماعی است که به منظور کمک به شناخت بهتر جامعه، روابط درونی آن و هدایت کنش ها و رفتارها خلق شده است. این موضوع مانند هر موضوع دیگری در بستر تاریخی - اجتماعی، محتوا و معنای خود را آشکار کرده است. در دوران معاصر نیز، شهروندی و مباحث مربوط به آن حجم زیادی از گفتارها و نوشتارها را به خود اختصاص داده است.

شهروندی (citizenship) از مشتقات شهر (city) است و شهروندی را در قالب پیشرفته "شهروندی" می دانند که به باور برخی از کارشناسان، هنگامی که شهروندی به حقوق یکدیگر احترام گذاشته و به مسئولیت های خویش در قبال شهر و اجتماع عمل نمایند به شهروند ارتقاء می یابد. شهروندی تاپیش دوره معاصر غالباً در حوزه تشکیلات اجتماعی بررسی و مطرح می شد، اما به تدریج مفاهیم آن به ایالت و کشور گسترش یافته است، تا آنجا که بسیاری از اهل نظر به شهروندی جهانی نیز می اندیشند.

شهروند در نگاه امروزی کاربردها و مفاهیم مختلفی پیدا کرده است. یک شهروند، عضو رسمی یک شهر، ایالت و یا یک کشور است که بالطبع این دیدگاه، حقوق و مسئولیت هایی را برای شهروند در پی دارد که در قانون پیش بینی و تدوین شده، زیرا از نظر حقوقی، جامعه نیازمند وجود مقرراتی است که بتواند روابط تجاری، اموال، مالکیت، شهرسازی، سیاسی و حتی مسائل خانوادگی را مورد توجه و ساماندهی قرار دهد. از این دیدگاه موضوع حقوق شهروندی، بیان روابط مردم شهر، حقوق و تکالیف آنان در برابر یکدیگر و رعایت اصول و در نهایت دستیابی به اهداف مشترک با انجام وظایف مختلف می باشد.

هم چنین نحوه اداره امور شهر و کیفیت نظارت بر رشد هماهنگ به عنوان مهم ترین اصولی است که منشعب از حقوق اساسی کشور بوده و باید بدان توجه شود. در واقع حقوق شهروندی آمیخته ای است از وظایف و مسئولیت های شهروندان در قبال یکدیگر، یا قوای

حاکم و ملت. هم چنین به حقوق و امتیازاتی اطلاق می شود که وظیفه تامین آن حقوق بر عهده مدیران شهر (شهردار ها)، دولت یا به طور کلی حاکمیت می باشد که مجموعه این حقوق و مسئولیت ها، "حقوق شهروندی" نامیده می شود.

آموزش شهروندی به طور رسمی و غیر رسمی در خانه یا محل کار یا کارگاه های آموزشی و یا به صورت سرفصل درسی مجزا در مدارس و یا به صورت رشته تحصیلی دانشگاهی در واقع به شهروندان می آموزد که چگونه شهروند فعال، آگاه و مسئولیت پذیر باشند.

در واقع هدف از این آموزش ها پرورش شهروند نمونه یا ارائه ی الگوی شهروندی است و بلکه به آموختن می آموزد این که چگونه تصمیمات خود را با توجه به مسئولیت هایشان در قبال اجتماع و زندگی فردی خود اتخاذ نمایند.

تربیت شهروند، یکی از فروع شهروندی است که با توجه به تحولات سریع اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی فن آوری و سیاسی دوران معاصر، از جمله دل مشغولی های برنامه ریزان و سیاست گذاران تعلیم و تربیت کشورهای جهان به شمار می آید. در کشورهای توسعه یافته مفاهیم شهروندی از دوران کودکی تا نوجوانی آموزش داده می شود و دولت نیز آموزش های لازم را در اختیار والدین و معلمان قرار می دهد.

در نظام جمهوری اسلامی ایران، رونمایی از منشور حقوق شهروندی در ۲۹ آذر ماه ۱۳۹۵، واکنش های متفاوتی را برانگیخت. اگرچه این منشور نوآوری خاصی را در خود نداشت اما از سوی گروه های مختلف با استقبال مواجه شد. در عین حال برخی گروه ها اعتقاد دارند موضوع حقوق شهروندی از جمله اولویت های نظام جمهوری اسلامی ایران به شمار نمی رود.

نظام جمهوری اسلامی ایران در طول حیات خود همواره بر دو بعد اساسی جمهوریت و اسلامیت که بر مبنای شعارهای اولیه مردم در دوران مبارزه با رژیم سابق شکل گرفته، تأکید داشته است. بر همین اساس، رونمایی از سندی که به طور جامع حقوق مردم را در

جامعه اسلامی مورد توجه قرار داده و به اساسی ترین حقوق افراد پرداخته بسیار حائز اهمیت است.

در خاتمه لازم به ذکر است که مطالب برداشته شده از منابع و مأخذ به صلاح دید مولفان تصحیح، تلخیص و ویرایش شده است.

با سپاس و درود

پرویز رحمانی - طهماسب طالبی